

Entellektüelek leveleket írogatnak

Ketten beszélgetnek. Egy híres, elátkozott író és egy híres, elátkozott filozófus. És ez kitesz egy könyvet. Persze nincs ebben semmi furcsaság, a francia irodalomban létező műfaj: levélregény. Írásban folytatott, némileg emelkedett, lélekben kotorászó dialógus, ön- és társelemzés, apróságok és komoly vallomások kevercse. Párbeszéd, ami (2008-ban) hat hónapig folyt a szerzők között. Szokatlan irodalmi termék, az idő is múltott levélváltásuk felett, de még furcsább e páros, mely itt háromszáz oldalon át bizalmasan beszél egymással. Bernard-Henri Lévy kőgazdag, tévésztár, filmes, színházi ember, közíró, csinos pasi, akit felkapott a korai világhír (*La Barbarie à visage humain, Emberarcú barbárság, 1977*) – amivel nekiment a még létező szocializmusnak. „Brand”-jét nyakkenő nélküli, mélyen nyitott hófehér inge és lobogó haja teremtette, meg szarkasztikus-szellemes (jobboldali) agya, amivel a francia „Új filozófia” (*La nouvelle philosophie*) rövid életű (botrányos) mozgalmának társszerzője volt. (André Glucksmann-nal, Jean-Marie Benoist-val és néhány jeles figurával.) Ja, BHL mára összeírt vagy huszonvalahány könyvet.

Michel Houellebecq profilja viszont szinte mindenben ellentéte a BHL-ének: szülei elhagyták, depressziós, gyomorgörcsös, ad arra, hogy fotóin rondán nézzen ki, de Goncourt-díjas (igaz, 2010-ben kapta, később, mint ahogy levelezni kezdett távoli haverjával). És, szemben BHL-lel, már első regényével, *A harcmező kiter-*

jesztésével (Extension du domaine de la lutte, 1994, magyarul: 2016) azonnal világhírű lett, amire rátett egy lapáttal, mikor a *Behódolás* című regényében (*Soumission, 2016*) megjósolta az arab-iszlám térfoglalás lassú felszívódását hazájában, vagy valami fiktív országban, értsd Európában. Ráadásul úgy, hogy regénye modellként szolgál a kevésbé zajos diktatúrák csendes elfogadásának, mármint az önfeladás mechanizmusát illetően. Kettejüket talán a grammati eredet rokonítja: BHL szülei Algírból menekültek, Houellebecq pedig a Madagaszkár melletti Réunion szigetén látta meg a napvilágot... De még ennél is fontosabb a köztük alakuló empátiát illetően a nyomor, a közös éhezés pusztasága, a mélyszegénység, ahonnan jöttek. Bernard-Henri Algír sivatagi határáról egy kőhalomból, ahol se víz, se kaja nem volt, Michel pedig valami kunyhóból, anyjától elhagyatva, s bár apja később hegyi mentőként szolgált az Alpokban, fiához kvázi idegenként viszonyult. Hm.

Nem vacakolok itt e lexikális adatokkal, belevágok, mert nem értettem, mire jó egy ilyen hatalmas levélhalmaz. Aztán tíz-húsz oldal után kapcsolom: két ember legmélyebb alkotói-lelki titkait meséli, sírja vagy épp dicsekszi el egymásnak, e panaszkodat (önfényezéseket) beleágyazva a francia irodalom klasszikus és mai cirkuszaiba. Mit mondjak, Bernard-Henrinak ma már elnézem, hogy anno Marxból vezette le a Gulagot, mert később aztán az elnyomotta-

kért, a halálraítéltekért dolgozott. Elsőként rohant Szarajevóba segíteni, mikor még folyt a gyilkolászás, de ment Afganisztánba, Bangladesbe, Darfúrba is, sokat ugyan nem tudott javítani a szenvedők helyzetén, de riportjaiban, könyveiben felhívta a közönyös Európa figyelmét az iszonyatra. Röviden: emberként kezdtem látni ezt a narcizmusban is furdózó filozófussztárt, vagyis a sérülékeny, legbensőjét féltő író. Mert hazájában korábban is, tán most is utálják őt is, Houellebecqet is. Ez utóbbi lubickol benne (gondolom, ez az egyik kedvenc póza), élvezi, ha leköpi, megköszöni, és még rá is játszik depressziójára. Bernard-Henri Lévy meg minden személyét ért gyalázkodást elolvas, hogy vissza tudjon rúgni, ha kell és lehet. De ritkán rúg, mert utálja az irodalmi lincseléseket. Egy kivétellel: a *Le testament de Dieu (Isten végrendelete, 1979)* megírása után üldözői nekiestek, hogy csak dicsekszik zsidóságával, hiszen csak apja volt másvallású. Erre aztán az ótestamentumig visszavezette algíri családja történetét, hogy nem csalóként, „álzsidóként” írta a bibliai isten optimizmusáról, egyébként ma is olvasható kemény filozófiai monográfiáját. Sajnos azt is beleírta, hogy az *emberi jogok deklarációja* megbukott, az individualizmus korának emberében benne lakik a terrorista. Szóval ő is tud írni. Kiszúrtak vele, 1988-ban csak majdnem (egy szavazat híján) nem kapta meg a Goncourt-díjat. Naná, hogy fáj neki ez a „majdnem”... Ezért ő is tud sírni valamiért, mint Houellebecq...

Ilyen és hasonló fájdalokról folyik a levelezés. Olvasás közben beugrott, hogy ebben az írott formá-

ban (netán e-mailekben) rögzített variánsban honnan ez az arisztokratikus, tehát az „ön” megszólítást használó írásmód (ugyanis nem tegeződnek!), és hogy miért nem egy vacsora mellett diskurálnak. Mert mindketten tudták, hogy amit egymásnak bizalmasan fejtegettek, egyszer kiadják. Voltaképp nem is egymásnak, hanem a közönségnek írtak. Fura.

Apák. Akárcsak mi, mai felnőttek, mindketten későn ismerték meg az apjukat. Dosztojevskij-komplexum: meg kell ölni az apafigurát... Bernard-Henrinak is csak felnőtt korában kerül kezébe apja spanyol polgárháborús meg az ellenállásban véghezvitt hőstetteinek a nyoma. Csodálkozik.

De e levelezésből értettem meg az „új filozófia” felbukását/letűnését: Szolzsenyicin Gulag-könyve Franciaországban, ha jól emlékszem, kicsempészett, orosz nyelvű szamizdatként '73-ban jelent meg, pillanatok alatt franciául is, és akkorát robbant, akár egy atombomba, az (addig baloldali) értelmiség krémje végképp kiábrándult a kommunizmusból. (Jóllehet Hruscsovna XX. kongresszuson elszavalt titkos beszédét ismerték, de annak nem volt ilyen személyre szóló hatása.) Ennek a robbanásnak lett zászlóshajója az „új filozófia”. Bernard-Henri Lévy huszonévesen az új filozófia nevében még apja ellen is tüntetett, aki mint nagytőkés tárgyalt az oroszokkal ilyen-olyan üzleti ügyekben. A levelezésből az derül ki, hogy apja, a milliárdos, bár nem szólt róla, nem vette rossz néven fia lázadását, és ezt az üzletet – benn a követségen tárgyalva, BHL hatására – meghiúsította. „Burzsoá volt, de utálta a burzsoá-

kat” – írja BHL egyik levelében. Pár év múltán már a kiábrándulás, a pesszimizmus, valaminő humanista hullámvasúton utazik. De miért és hogyan lett maoista? Pár mondattal letudja. Ifjúkori ábránd volt.

Tán ezért is lett rövid életű ez a filozófiai mozgalom. „Filozófiai szempontból nézve abszolút nem tartozom azok közé, akiket »haladó értelmiséginek« szokás nevezni. Éppen ellenkezőleg: úgy vélem, hogy azok az emberek, akik bele akarnak avatkozni az embertársaik életébe... fel akarják javítani az emberi fajt, azok vagy veszélyes elmebetegsége, vagy gazfickók, vagy mindkettő egyszerre” – írja egyik levelében Michelnek. Barátai, harcostársai elhagyták, gúnyolták, ő meg talált új támadni valót: a SZU összeomlása után a Nyugat nem találta helyét, a totalitarizmus újra megjelenik, a demokráciája hajlik az üresség vagy az elnyomás felé (ld. BHL *Left in Dark Times* című 2008-as pamfletjét). Manapság meg járja a fővárosokat egy személyes darabjával, Európa védelmében. (*Keressük Európát – Looking for Europe*). A színpadon még fürdőkád is szerepel, amibe olykor, az előadás részeként ruhástul beleveti magát. A performanszhoz is ért? (Nem ért...)

De itt a levelezésben és a könyvben a baloldal bukása után beállni látszó úr ellen küzd. Egy furcsa „mindennek ellenére” pozícióból lett Bernard-Henri Lévyből humanitárius, mondanám, kvázi baloldali „nagykövet”, aki élő felkiáltójelként elvándorol Darfúrba (a szudáni polgárháború gózába), ahol 2003 óta folyik a tömegmészárlás; elsőként, még a blokádnál ér Szarajevóba, hogy segítsen, ha tud. (Nem tud...)

Bár utálja a bolsikat, lázadó, pl. egy robbantató FARC-vezérrel is interjúzik Kolumbiában, és persze védelmezi az orosz irodalmat, Dosztojevszkij, Puskin, Szolzsenyicin hagyományát. Vallástalan, de a judaizmusban él, utál dicsekedni, mégis folyton önmagáról ír. Nem egyszerű figura, nem is rokonszenves, mondanám, hogy kényszeres értelmiségi. A pénz nem számít a kirándulásainál, de mégsem katasztrófaturista... New Yorkból írott levelében említi, hogy azért szereti a luxushotelt, ahol meghúzta magát, mert ott – a szálloda specialitása – az aznapi *Le Monde*-ot lehet olvasni nyomtatásban...

Nem csoda, hogy Houellebecq egyszer rá is kérdez: miért is lett ön „elkötelezett értelmiségi”? A kifejezés mára szitokszó lett, Michel szabadon beszélhet róla, mert neki semmi köze sincs bárminő elkötelezettséghez, üldözöttnek érzi magát, a köz nem érdekli, mit mondjak, cigiző anarchista. „Testileg, zsigerileg képtelen vagyok az engedelmességre. Amikor azt érzékelem, hogy parancsolnak nekem, megdermed odabent valami, és egyfajta fájdalmas mentális csomóvá alakul.” Most – írja – Írországnál él, alacsony az adó, nem noszogatja senki, hogy éljen közéletet. (Emigrációjának oka, hogy tán adócsaló volt? Hihető ez? Vagy csak pletyka? Nem tudom.) De nem érti, hogy BHL miért játssza olykor az elkötelezettet.

Valahogy ezt a Houellebecqet se tudtam megkedvelni, a cinizmusa, a közutálat hajszolása taszít, nem tudom, miért, de nem ragadott magával. Pedig nagyon tud írni, már említettem, bár első regényeinek olykor gusztustalan jelenetei (melyektől hí-

res lett) mások szemét is csípték. De már megszoktam az excesszusokat. Hiszen látom, hogy társadalomkritikáját zabálják, mert kirándulásaira az elnyomás erotikus elágazásaiból érkeznek. *A harcmező kiterjesztésében* pl. így: „Az olyan társadalmakban, mint a mienk, a szex a negatív megkülönböztetés másik rendszerét alkotja, teljesen függetlenül a pénztől: de mint kizárás éppoly kegyetlenül érvényesíti hatását, mint a pénz. E két rendszer hatása teljesen hasonlít egymásra. Ahogy a fékevesztett gazdasági liberalizmus, úgy a szexuális liberalizmus együtt teremtik az abszolút elnyomóródás jelenségeit. Egyes férfiak naponta szeretkeznek, mások ötször vagy hatszor egész életük során, vagy soha. [...] Ez az, amit a piac törvényének nevezünk.” Gondolom, az ilyen vagy durvábban pikáns szociológiai aperçui tették oly népszerűvé a szokvány irodalomtól elfordulók körében.

Most, e levelezésben bedobja az embergyűlölet fogalmát, amit Bernard-Henri Lévy felkap. „...hogy miért áll hozzám közel [ez a gondolat], ez bonyolult kérdés. Ha van kultúra, ahol alaposan, egészen az őrületig belegondoltak abba, hogy az emberiség egy elhibázott faj, és meg kellene próbálni feljavított változatban, más alapokból újrakezdeni, hát ez az a

kultúra, ahonnan én jövök... a forradalmi kultúra nagy általánosságban és a maoista mozgalom konkrétan egy iskola, melyet éppen Althusser eszméje táplált. [...] Amikor Bangladesben félpercenként kerültem szembe a leírhatatlan nyomorral, valóban feltettem magamnak a kérdést, hogy *tényleg megéri-e ebben a formában embernek lenni?*” A hosszú mondat nemcsak önkritika az ifjúságáról, de embergyűlöletének (ember-sajnálatának) leheletnyi érzékeltetése is. *By the way*: a kötetben sok az üresjárat, körmondat, bekezdésnyi zárójel. Magyarán sokat fecsegnek.

Talán jó bevezetés a mai francia kultúrába, röntgenkép az ottani irodalmi őrjöngésekről, premier plán BHL-ről, a még ma is csinos (jó karban lévő hetvenes) pasiról, a gyötrődő gondolkodóról és társáról, az undok pofákat vágó Houellebecqről és környezetéről, szinte pszichoanalitikus megjelenítésben. Többet vártam e kötettől, azt tudom kinyögni, hogy száraz, felejtős fényezés az egész. De sztárok dumálnak benne, hisz ma ők a legnagyobbak Franciaországban... Belenézhetsz a titkaikba.

Michel Houellebecq – Bernard-Henri Lévy: Közellenségek. Fordította: **Tótfalusi Ágnes**, Budapest, 2019, Magvető. 379 oldal, 4299 forint.